

GENDER STEREOTYPES IN ARCHAEOLOGY: A SHORT REFLECTION IN IMAGE AND TEXT

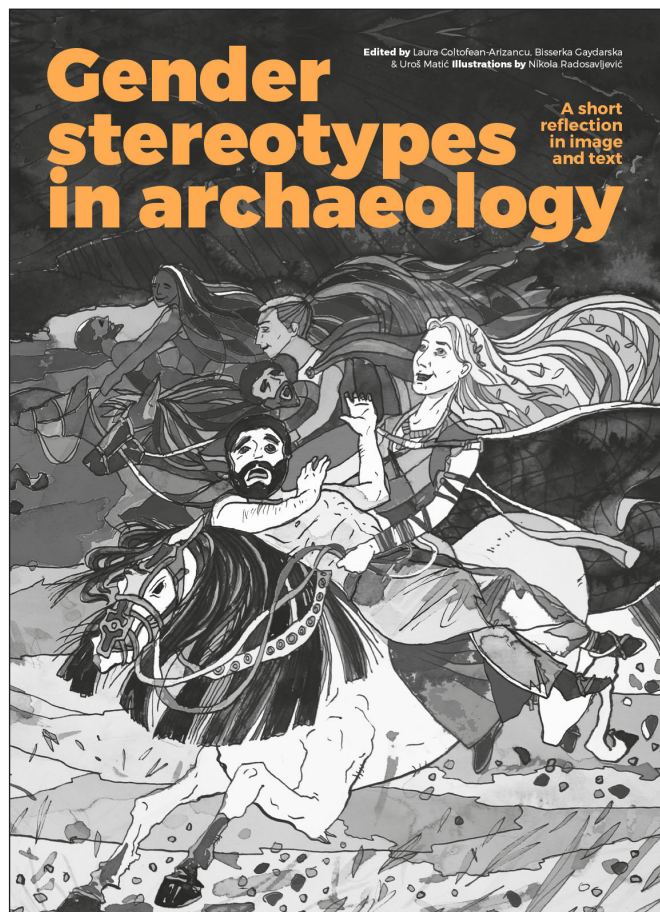
SZILÁGYI KATA¹

Magyar Régészet 11. évf. (2022), 1. szám, pp. 60–64.

A köztudatban nagyon eltérő módon jelenlévő nemi szerepekkel foglalkozik a mindösszesen 64 oldalas (kis) könyv, amelyet Laura Coltofean-Arizancu, Bisserka Gaydarska és Uroš Matić szerkesztett, valamint Nikola Radosavljevic illusztrált. A kiadvány jellegét angolul booklet-ként határozták meg, ami ismertető, tájékoztató füzet vagy brossúra szavakkal fordítható le magyar nyelvre. Ezek azonban nem teljesen adják vissza a kötetbe fektetett munka jelentőségét és annak fontos üzenetét. Hiszen az egykori közösségekben és jelen korunk társadalmában is meglévő nemi szerepeket, legjellemzőbb sztereotípiákat veszik a szerzők górcső alá, és osztják el ezeket az általánosító és közel sem valós nemi szerepekről megfogalmazott nézeteket (1. kép). Közvetlen magyar vonatkozása nincs a kötetnek, ám az ebben felvázolt általános elméleti háttér és a megkérdőjelezett nemi sztereotípiák révén a hazai régészeti kutatóközösség számára is hasznos gondolkodásmóddal és gyakorlati megközelítéssel foglalkozik.

A kiadvány tudományos kutatási támogatás nélkül jött létre; a szerkesztők a téma iránt elkötelezett kutatókat kértek fel, hogy írjanak célzottan egy-egy nemi szereppel foglalkozó rövid, 250 szavas szöveget. A régészeti kutatásban hangsúlyos témák kijelölésében további segítséget nyújtott a szerkesztés előtti véleménykutatás. Ebben az akadémiai pályán dolgozó kutatók nemekkel, nemi szerepekkel kapcsolatos saját történeteikről, különösen a nem kedvező, sőt egyértelműen negatív viselkedési motívumokról gyűjtöttek információt. Összesen 24 sztereotípiára összpontosít a kötet, mindegyiket egy-egy rövid fejezetszerű szerkezetbe rendezve, ami 17 szerző² (férfi és nő egyaránt) együttes munkája.

A rövid terjedelem nem adja meg a lehetőséget egy nemi szerep teljeskörű kifejtésére, inkább egy-egy megállapítás, summázott gondolat kerül összegzésre az illusztráció mellett. A grafikai anyag szintén önálló

1. kép. A kiadvány borítólapja (forrás: <https://www.sidestone.com/books/gender-stereotypes-in-archaeology/>)

Laura Coltofean-Arizancu, Bisserka Gaydarska,
Uroš Matić (szerk.):

*Gender stereotypes in archaeology:
A short reflection in image and text.*

Sidestone Press, Leiden 2021.

ISBN Paperback ISBN: 9789464260250, 64 pp.

¹ Christian-Albrechts-Universität, Kiel, Németország, e-mail: szilaszvetlana@gmail.com

² A szerzők sorát gazdagítja: Bisserka Gaydarska, Laura Coltofean-Arizancu, Uroš Matić, Bettina Arnold, Marga Sánchez Romero, Katharina Rebay-Salisbury, Brigitte Röder, Agnès Garcia-Ventura, Julia K. Koch, Sandra Montón-Subías, Pamela L. Geller, Alice B. Kehoe, Rachel Pope, Doris Gutmiedl-Schumann, Nils Müller-Scheeßel, Bo Jensen és Maria Mina.

2. kép. Aktív férfi – passzív nő fejezet fő illusztrációja, a mellette olvasható idézettel: „...valószínű, hogy a nők, akik a férfiakkal együtt dolgoztak, közösen játszottak szerepet abban a kísérletezésben, amely megváltoztatta a növényi táplálékhoz való viszonyunkat, és a természethez ...és általában a világhoz, örökre.”

(COLTOFEAN-ARIZANCU, GAYDARSKA & MATIĆ 2021, 14–15)

alkotói projekt eredménye és nem előre megrendelt képi megjelenítés. Így a kiadvány nem szabványos tudományos monográfia a nemek régészetéről, hanem a téma régóta tartó megvitatásának nyomtatott verziója. A szerzők megállapításaikkal kritikusan reagálnak vagy éppen teljesen elvetik a köztudatba ágyazott nemi sztereotípiákat, amelyekkel régészeti értelmezésben és szakmai gyakorlatban egyaránt találkozhatunk. A munkamegosztás, a hagyományos férfi és női tevékenységek, valamint ezek merev, átjárhatatlan szabályai magától adódó témák. Számos régészeti interpretáció alapul azon a feltételezésen, hogy az őskorban a háztartáshoz kapcsolódó teendők egyértelműen női szerepkört jelöltek, amik a házakhoz, a településen belüli térhez kötődtek, vagy ahhoz nagyon közeli területre korlátozódtak. Ezzel ellentétben a férfiak specializált tevékenységei (vadászat, kohászat, fémművesség stb.) térben nagy távolságot jelenthettek. Olykor nagymértékű mobilitást követeltek meg, így különleges képességekre volt szükség, esetenként odüsszeusi kihívásokhoz hasonlóan kellett a távolságot is legyőzni (2. kép). Például az említett toposzt oszlatja el Bettina Arnold és Marga Sánchez Romero rövid írásaikban. Ugyanakkor a régészeti kutatásban tetten érhető adatvadász (férfi, terepi munka) és adat-halász/gyűjtő (női, irodai munka) tevékenységek nemekkel azonosított sztereotípiáit is kritikusan boncolgatja a kötet egyfajta modern (ön)reflexióként. Ez csupán egy példa arra, hogy a nemi alapon elkülönült tevékenységek miként tükröződnek jelen társadalmunkban is; gondoljunk csak akár a gyermeknevelés és idősápolás láthatatlannak mutatózó és teljesen alulértékelt honoráriumára. Marga Sánchez Romero és Katharina Rebay-Salisbury ezt az említett modern példát kérdőjelezi meg, hiszen pontosan azt mutatják be, hogy mind napjainkban, mind a múltban nem csak kizárólag a nők, hanem a teljes közösség feladata volt a gondozásra szoruló emberek ápolása. A települések és a mindennapi élethez kapcsolódó tevékenységek mellett a temetkezések is végtelen mennyiségű narratívát szolgáltatnak arról, hogyan, hol és kiket temettek el, amiben legtöbbször erőteljesen visszatükröződik az európai, keresztény kiscsalád modellje. A történeti (archaikus) DNS (aDNA) vizsgálat nyújtotta hatalmas adatmennyiség a vérségi rokonság szerepéről és a társadalmi közösségekről alkotott képünket formálja át teljesen (Julia K. Koch, Katharina Rebay-Salisbury, Sandra Montón-Subías írásai). Így óvatosan kell kezelnünk a kézen-

fekvő magyarázatot, hogy egy többes sírban férfi-nő szerelmespárt vagy egy egész családot (anya, apa, gyerek) helyeztek végső nyugalomra. Kérdéseinknek és vizsgálati módszereinknek tehát már ebből a kritikai szemléletből és egyre több természettudományos vizsgálattal együtt kell felépülnie.

Szándékosan csak néhány példát emeltem ki, hiszen a füzet rövid, ám teljesen pozitív értelemben véve provokatív, a múltban és a jelenben is meglévő sztereotípiákra mutat rá tūpontosan. Nincs negatív tartalom benne, nem bántó és a gazdag képanyaggal kimondottan jó alapot jelent a közös gondolkodásra.

A kötet története túlmutat a szövegen és a képeken, és emeli a kiadvány társadalmi értékét: ugyanis teljes egészében közösségi finanszírozásból valósult meg, ehhez a szerkesztők a kickstarter felületét használták fel.³ A téma aktualitását és hasznosságát jól mutatja, hogy a tervezett egy hónapos gyűjtőkampány helyett mindössze hat nap alatt sikerült a kiadás költségeit fedező összeget előteremteni. Fontos segítséget nyújtott a kötet megjelenésében a leideni székhelyű, elsődlegesen régészeti témájú munkák szerkesztésére és kiadására szakosodott Sidestone Press támogatása a technikai szerkesztésben és a terjesztésben is. A kötet ingyenesen olvasható és letölthető a Sidestone Press honlapján.⁴ Elengedhetetlen volt továbbá az Európai Régész Szövetség és munkacsoportja aktív pártfogása és közreműködése, amivel széles szakmai és társadalmi bázist sikerült kialakítaniuk és megmozgatniuk. Ez a szövetség az európai és Európán kívüli régészek, illetve szervezetek számára létrehozott, tagságon alapuló, non-profit szervezet. A Régészet és Nemek Európában (Archaeology and Gender in Europe)⁵ munkacsoport fő célja egy olyan hivatalos és állandó európai hálózat létrehozása, amely a nemek közötti egyenlőséggel foglalkozik a régészet kapcsán. A munkacsoport további célkitűzése a nemekkel kapcsolatos régészeti kutatások kommunikációja mind a tudósok, mind a nagyközönség számára (3. kép). A projektben résztvevők 2021. december 20-án online könyvbemutatót szerveztek, ennek során a szerkesztőkkel és a szerzőkkel folytattak kerekasztal-beszélgetést. A kiadvány ötletéről, szerkesztéséről, terjesztéséről és az eddig tapasztalt visszajelzésekről tudhattak meg részleteket a hallgatók. A kötetet az EAA új és egyben első női elnöke, Bánffy Eszter is méltatta. Az EAA teljes egészében közzétette A «Nemi sztereotípiák a régészetben» című könyv virtuális bemutatóját a youtube videómegosztó portálon.⁶

A kiadvány szakmai és társadalmi pozitívumai:

- (1) a történetekkel és gazdagon illusztrált képanyaggal együtt a kötet aktívan segít abban, hogy a nemi szerepekről alkotott egyoldalú véleményeket megkérdőjelezze, eloszlassa és/vagy megcáfolja;
- (2) az egykori és modern nemi sztereotípiák egy-egy példával történt kiemelése kellően hangsúlyozza a téma aktualitását;
- (3) a hagyományos nemi szerepeket újraértelmezi és – olykor törvényszerűnek és megváltoztathatatlanak

3. kép. Az Európai Régész Szövetség Régészet és Nemek közösségének logója (forrás: https://www.e-a-a.org/EAA/EAA/Navigation_Communities/Archaeology_and_Gender.aspx (2021.01.13. 13:51)).

³ A füzet kiadási költségéhez kapcsolódó gyűjtés profilja a kickstrater honlapján: <https://www.kickstarter.com/projects/lauracoltofean/gender-stereotypes-in-archaeology> (2021.01.13. 13:51). A Kickstarter egy amerikai közhasznú vállalat, amely abban segít, hogy egy közös felületet biztosít nemzetközi kreatív projektek költségvetéséhez szükséges anyagi fedezet összegyűjtésére, az ötlet terjesztésére és annak megvalósításához szükséges személyek összekapcsolására.

⁴ Az ismertető füzet ingyenesen letölthető a Sidestone honlapjáról: <https://www.sidestone.com/books/gender-stereotypes-in-archaeology> (2021.01.13. 13:51).

⁵ Az Európai Régész Szövetség Régészet és Nemek (European Association in Archaeology /EAA/ Archaeology and Gender in Europe /AGE/) közösségének online elérhetősége: https://www.e-a-a.org/EAA/EAA/Navigation_Communities/Archaeology_and_Gender.aspx (2021.01.13. 13:51).

⁶ A virtuális könyvbemutató elérhető a YouTubeon: <https://www.youtube.com/watch?v=uditAv448Mk>

- titulált – a nemi alapú társadalmi egyenlőtlenség természetességét cáfolja;
- (4) alulról építkező, közösségi támogatásból megvalósult projekt, ami jó példával szolgál a pénziánnal küzdő kulturális szféra művelőinek;
- (5) nem csak a régészettel, történelemmel, kulturális antropológiával foglalkozó személyek számára érthető, így célközönsége széles társadalmi csoportot jelent;
- (6) teljesen ingyenesen hozzáférhető és letölthető;
- (7) az angol nyelv és a képanyag együttesen alkotják a közös pontot a téma megvitatásához, mind az angolul beszélő vagy nem beszélő, mind a szakmabeli vagy csupán a képeken elmerengő olvasók számára egyaránt.

A kötet bemutatása kapcsán érdemes azt is megjegyezni, hogy az Archaeolingua Kiadó gondozásában is jelent már meg nemek és régészet témakörében kiadott gyűjteményes kötet (DOMMASNES ET AL. 2010). Ebben több kontinens különböző esettanulmányai alapján a nemi alapon megkülönböztetett társadalmi egyenlőtlenség kutatásának története olvasható. Így a most bemutatott Nemi sztereotípiák a régészetben: rövid elmélkedés képben és szövegben című angol nyelvű kötet recenziója talán éppen itt érheti el a leghatékonyabban az olvasóközönséget.

A TÉMÁBAN AJÁNLOTT IRODALOM:

- Alberti, B. et al. (2007). *Identity and Subsistence: Gender Strategies for Archaeology* Annotated edition. S. M. Nelson (ed.). Lanham, MD: AltaMira Press.
- Arnold, B., & Wicker, N.L. (eds.) (2001). *Gender and the Archaeology of Death*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Bolger, D. (2012). *A Companion to Gender Prehistory* 1. edition. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Claassen, C. (1994). *Women in Archaeology* 1. edition. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Conkey, M. W. & Spector, J. D. (1998). Archaeology and the Study of Gender. In: K. Hays-Gilpin & D. S. Whitley (eds.) *Reader in Gender Archaeology*, 11–45. London, New York.
- Díaz-Andreu, M. (2005). Gender Identity. In: M. Díaz-Andreu, S. Lucy, S. Babic, & D. N. Edwards (eds.). *The Archaeology of Identity. Approaches to Gender, Age, Status, Ethnicity and Religion*, 13–42. London/ New York: Routledge.
- Díaz-Andreu, M. & Sorensen, M. L. S. (2012). *Excavating Women: A History of Women in European Archaeology* Reprint edition. London: Routledge.
- Dommasnes, L. H., Hjørungdal, T., Montón-Subías, S. Sánchez Romero & Wicker N. L. (eds.) (2010). *Situating Gender in European Archaeologies*. Budapest: Archaeolingua.
- Ehrenberg, M. (1990). *Women in Prehistory*. Reprint edition. Norman: University of Oklahoma Press.
- Frieman, C.J. & Hofmann, D. (2019). Present pasts in the archaeology of genetics, identity, and migration in Europe: a critical essay. *World Archaeology* 51:4, 528-545. <https://doi.org/10.1080/00438243.2019.1627907> [Accessed October 4, 2019].

Frieman, C. J., Teather, A. & Morgan, C. (2019). Bodies in Motion: Narratives and Counter Narratives of Gendered Mobility in European Later Prehistory. *Norwegian Archaeological Review* 52(2), 148–169. <https://doi.org/10.1080/00293652.2019.1697355>

Gero, J. M. & Conkey, M. W. (1991). Tensions, pluralities and engendering archaeology: an introduction to women and prehistory. In: J. M. Gero & M. W. Conkey (eds.). *Engendering archaeology: women and prehistory*, 2–29. Oxford: Wiley-Blackwell.

Gilchrist, R. (1999). *Gender and Archaeology: Contesting the Past*. London; New York: Routledge.

Hays-Gilpin, K., & Whitley, D. S. (eds.) (1998). *Reader in Gender Archaeology* 1st edition. London/New York: Routledge. <https://www.archaeology-gender-europe.org/>

Jensen, B. & Matić, U. (eds.) (2017). *Archaeologies of Gender and Violence*, 1st edition. Oxbow Books.

Joyce, R. A. (2009). *Ancient Bodies, Ancient Lives: Sex, Gender, and Archaeology* Illustrated edition. New York: Thames & Hudson.

Monton-Subias, S. & Sanchez-Romero, M. (2008). *Engendering Social Dynamics: The Archaeology of Maintenance Activities*. Oxford, England: BAR Publishing.

Nelson, M. C., Nelson, S. M. & Wylie, A. (1994). *Equity Issues for Women in Archeology: No. 5*. Arlington, VA: American Anthropological Association.

Nelson, S. M. (2004). *Gender in Archaeology: Analyzing Power and Prestige* 2nd edition. AltaMira Press.

Nelson, S. M. (2014). *Shamans, Queens, and Figurines: The Development of Gender Archaeology*, 1st edition. Walnut Creek, California: Routledge.

Stig Sørensen, M. L. (2000). *Gender Archaeology*. Cambridge: Polity Press/Blackwell.